

СОЦИАЛНИ НЕРАВЕНСТВА И СОЛИДАРНОСТ В СЪВРЕМЕННОТО БЪЛГАРСКО ОБЩЕСТВО

Все повече редица международни институции и политически групи по света концентрират вниманието си върху проблема с неравенството между отделните групи в обществото. Тази тенденция е резултат както от установяването на определени политически идеологии, така и от множество популистски залитания на повечето партии, независимо от тяхната окраска.

Социалните неравенства между хората са познати в живота на всички човешки общества. Вследствие от това между хората се формират класови и структурни различия. Колкото по-развито е едно общество, толкова по-сложно организирани са контролът върху ресурсите в икономическата система и разпределението на интересите. От това произтича и разнообразието от икономически субекти и съответни социални групи в съвременните социуми.

В световен план последните няколко десетилетия се характеризират с изключителен технологичен и технически прогрес. Той води до развитие и на човешкия капитал, повишаването на доходите и благосъстоянието на хората. В същото време в някои страни, сред които е и България, се откроява и паралелна негативна тенденция на нарастване на доходното неравенство между отделните социални групи. С оглед на различната производителност на хората наличието на такова неравенство е до известна степен естествено. Дисбалансите в доходите и материалното състояние на населението създават стимул за повече усилия на работното място, за търсене на по-добро образование, а вследствие на това и подобряване на общата производителност на населението.

Социалното и доходното неравенството в България е динамичен през годините процес. Основните причини за наличието му са комплексни, а ефектът от този феномен върху потенциала за растеж на икономиката може да се разглежда в дългосрочен план.

През 70-те години на XX в. поддържането на ниско равнище на потребление за сметка на висока норма на натрупване предопределя недостига на стоки, високите ограничения за вноса в България (особено на стоки за

люксово потребление). В този период идеологически се легитимира политика на отложено потребление за сметка на перспективи в бъдещето. Политическите и властовите йерархии пък се легитимират чрез идеология на равните шансове за движение в тях. Опитът да се стимулира определено равнище на неравенство като мотивиращ инструмент в трудовата дейност е дефинирано чрез формулата „от всекиго според способностите, всекиму според труда“. Намаляването на неравенството е инструмент на държавата за ускорено икономическо развитие, защото е свързано с отделяне на много по-голям дял от доходите не за потребление, а за инвестиции. Този модел води до промени, които скъсяват малко социалноикономическата дистанция между България и развитите западноевропейски държави.

Тази стратегия до известна степен е успешна в България до 70-те години на XX век. След този период страната е изправена пред серия от трудно преодолими предизвикателства и рискове, които се развиват в нарастваща степен. Развитието на България като малка страна с недостиг на вътрешни ресурси предполага силна политическа и икономическа зависимост от голяма сила, която да се ползва както за външни ресурси, така и за износ на продукция, т.е. за експортно ориентирана модернизация. Процесите на информационна и културна глобализация, както и нарастващото движение на хора обаче поставят България под натиска на демонстративното потребление в развитите западни държави. Това от своя страна създава предпоставки за относителна депривация на отделни слоеве от обществото. Държавата се опитва да компенсира чрез увеличаване на потребителските стоки, но няма ресурси да внася масово именно такива, а не инвестиционни стоки.

Високата степен на равенство не стимулира достатъчно индивидуалната активност, която става все по-необходима в цял ред творчески дейности за ускоряване на научно-техническото развитие. Властта в България се опитва да засили материалните стимули и съответно да увеличи различията в заплащането, но възниква въпросът за реализацията на допълнителната парична маса. Държавата създава механизми за дългосрочно задържане в банките на средствата на гражданите. Тази практика е в рязко противоречие с официалната

идеология и в съзнанието на много хора изглежда като драстично политическо неравенство с икономически следствия. Тези ограничения създават в страната нарастващо социално напрежение през 70-те и особено 80-те години на XX век.

През 90-те години на XX век социалното неравенство в България се задълбочава още повече. Това е времето на така наречения „преход“ от предишния вид и модел на социалистическо общество социалистическо към сегашния вид и модел на общество - либерално-демократичен, пазарно-монополен, отворено-мобилен.

Вследствие от прехода през последните двадесет и пет години в структурата на българското общество се оформят два социални полюса – на свръхбогатството и на изключващата свръхбедност¹. На единия полюс са богатството и властта, чиито манталитет и ценности ги водят по път към цивилизационно отделяне от и над обществото (национално, българско, традиционно в рамките на държавата), приобщават ги към космополитния западен елит. Към този полюс се отнасят общности и слоеве, които от социализма преминават в информационното общество на социалните мрежи, социалната динамика и мобилност, на поликултуралността и индивидуалистичния стил и начин на живот и идентификация. Част от България започва да живее в реалностите на европейското и световното информационно отворено и мобилно общество.

На другия полюс са бедността и изолацията, безпомощността в труда и конкуренцията, общностното капсулиране в гета и сиви зони. Това води по пътя към цивилизационно пропадане под и встрани от обществото – към социална и трудова, ценностна и общожитейска примитивизация, към средновековни и поранни форми на лична зависимост и жесток патриархат². Рязко спада управляемостта на поляризираните социални неравенства и ценностни несъвместимости. Пред повечето от сегашните социални конфликти, алтернативи и несъвместимости властта и политиците се оказват нискоефективни – с остарял инструментариум, често пъти с неадекватно

¹ Мирчев, М., Динамиката в структурата на обществото – шоковото социално разслояване и неравенство в България, статия, 2011

² Пак там.

мислене, с изостанали или с прекалено футуристични представи, още по-често с остър недостиг на воля и последователност, на смелост и отстояване, с липса на адаптивност и изобретателност.

През годините на прехода управляващите партии и властимащите в България не се занимават с овладяване на социалните неравенства и съхраняването на социалните връзки. Напротив – именно те генерират шоково скоростен процес на поляризация в обществото. Тя е икономическа и подходна, регионална и селищна, професионална и образователна, етническа, народностна и религиозна, криминално-мафиотска и гражданска, морално-поведенческа и идеологическа³. Що се отнася до привилегированите съсловия, вместо да се регулира тяхното забогатяване, овластяване, кастово отделяне и освобождаването им над закона, партийните власти концентрират усилия преди всичко в номенклатурната подмяна на хората и групите. Вместо оздравяване на социалната структура се прави допълнително злокачествено социално разместване, водещо до разрастване на девиацията в обществото.

Всички тези процеси водят до крайна поляризация на българското общество и по отношение на социалната справедливост. На единия полюс застават хората, които споделят отхвърляща философия спрямо социалната справедливост - поради абсолютно неверие, че такова нещо е възможно в обществото на парите и алчността, на икономическия фетишизъм, на безкомпромисен индивидуализъм и заучен хедонизъм, „или поради фашизоидната идея, че който може да успява при днешната динамика и възможности за мобилност нека неограничено да се ползва от обществените ресурси и блага, докато останалите „неудачници“ да вегетират някъде встрани”⁴. На другия полюс са възрастните хора, носещи в себе си болезнена носталгия по времената на „равенство и справедливост”, на „обществена отговорност и идеализъм”, на „честен труд и достоен живот”. Тази болезнена носталгия ги озлобява към съвременното общество, към младите поколения, към политическите елити, към държавата като цяло. Тя прави невъзможна адаптивността им към съвременните икономически и социални

³ Мирчев, М., Динамиката в структурата на обществото – шоковото социално разслояване и неравенство в България, статия, 2011

⁴ Пак там.